

KORXONA BOSHQARUVIDA AXBOROT TIZIMLARINING (ERP) SAMARADORLIGI

Yuldashev Shadiyor Shuxrat o'g'li

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti To'rtko'l fakulteti
Gumanitar va aniq fanlar kafedrasi katta o'qituvchisi*

Nurullayev Avazbek Mansurbek o'g'li

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti To'rtko'l fakulteti
Buxgalteriya hisobi yo'nalishi 252-guruh talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada korxona boshqaruvida axborot tizimlarining, xususan ERP (Enterprise Resource Planning) tizimlarining o'ri va ahamiyati keng yoritilgan. Tadqiqotda ERP tizimlarining korxona faoliyatini rejalashtirish, nazorat qilish, resurslardan samarali foydalanish va boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayoniga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, ERP tizimlarining amaliyotda qo'llanilishi, afzalliklari va mavjud muammolari real misollar asosida ko'rib chiqilgan. Maqola zamonaviy boshqaruv tizimlarini joriy etish orqali korxona raqobatbardoshligini oshirish masalalariga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: ERP tizimi, axborot tizimlari, korxona boshqaruvi, avtomatlashtirish.

Kirish:

Hozirgi globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalar faoliyatini samarali boshqarish, raqobatbardoshligini oshirish hamda bozor talablariga tezkor moslashish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy korxonalar tobora murakkablashib borayotgan ichki jarayonlar, resurslar oqimi, moliyaviy operatsiyalar va inson omili bilan bog'liq muammolarga duch kelmoqda. Shu sababli boshqaruv qarorlarini qabul qilishda aniq, ishonchli va tezkor axborotga bo'lgan ehtiyoj keskin oshmoqda. An'anaviy boshqaruv usullarida ma'lumotlar turli bo'limlarda alohida yuritilishi, ularning bir-biri bilan integratsiyalashmaganligi natijasida ma'lumotlarning takrorlanishi, xatolarga yo'l qo'yilishi va vaqt yo'qotilishi kuzatiladi. Masalan, buxgalteriya bo'limi, kadrlar bo'limi va ishlab chiqarish bo'limi alohida dasturlardan foydalansa, rahbariyat umumiy holatni to'liq va real vaqt rejimida baholay olmaydi. Bu esa noto'g'ri yoki kechikkan boshqaruv qarorlariga olib kelishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, korxona boshqaruvida ERP (Enterprise Resource Planning — korxona resurslarini rejalashtirish) axborot tizimlarining joriy etilishi dolzarb masalaga aylandi. ERP tizimlari korxonaning barcha asosiy jarayonlarini — moliyaviy hisob, buxgalteriya, logistika, ishlab chiqarish, kadrlar boshqaruvi, sotuv va marketing faoliyatini yagona axborot platformasida birlashtiradi. Natijada barcha bo'limlar umumiy ma'lumotlar bazasidan foydalanadi va real vaqt rejimida yangilanib boruvchi axborotga ega bo'ladi. Masalan, ishlab chiqarish korxonasida ERP tizimi yordamida xomashyo zaxiralari avtomatik nazorat qilinadi, mahsulot ishlab chiqarish rejalari tuziladi va tayyor mahsulotlar harakati kuzatib boriladi. Shu bilan birga, bu ma'lumotlar moliyaviy hisobotlar bilan bog'lanib, xarajatlar va daromadlar tahlili aniq va tez amalga oshiriladi. Bu esa rahbariyatga resurslardan oqilona foydalanish va strategik qarorlar qabul qilish imkonini beradi. O'zbekiston sharoitida ham korxonalarning raqamlashtirilishi, ayniqsa davlat va xususiy sektor subyektlarida ERP tizimlarini joriy etish jarayoni jadallashib bormoqda. Prezidentimiz tomonidan qabul qilinayotgan raqamli transformatsiya va "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida korxona boshqaruvida zamonaviy axborot tizimlaridan foydalanish muhim vazifa sifatida belgilangan. Bu jarayon nafaqat boshqaruv samaradorligini oshiradi, balki shaffoflikni ta'minlaydi, korrupsiyaviy holatlarni kamaytiradi va mehnat unumdorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, mazkur maqolada korxona boshqaruvida ERP axborot tizimlarining o'ini, ularning samaradorligi, afzalliklari hamda amaliy ahamiyati ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida ERP tizimlarining boshqaruv jarayonlariga ta'siri, ularni joriy etishning ijobiy natijalari va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar yoritib beriladi.

Asosiy qism:

1. ERP axborot tizimlarining mazmuni va tuzilishi

ERP (Enterprise Resource Planning) tizimlari — bu korxonaning barcha resurslari va biznes jarayonlarini yagona axborot muhitida boshqarishga mo'ljallangan kompleks dasturiy yechimdir. ERP tizimlari korxona ichidagi bo'limlar o'rtasidagi axborot almashinuvini soddalashtiradi va ma'lumotlarning uzluksizligini ta'minlaydi.

ERP tizimlari odatda quyidagi asosiy modullardan tashkil topadi: Moliyaviy hisob va buxgalteriya (hisobotlar, balans, soliqlar); Kadrlar boshqaruvi (HR) (ish haqi, mehnat faoliyati, xodimlar bazasi); Ishlab chiqarishni rejalashtirish; Logistika va ta'minot zanjiri; Sotuv va marketing; Ombor xo'jaligi boshqaruvi. Mazkur modullar bir-biri bilan uzviy bog'langan bo'lib, bir bo'limda kiritilgan ma'lumot avtomatik ravishda boshqa bo'limlar faoliyatida aks etadi. Masalan, sotuv bo'limi mahsulot sotganida, bu ma'lumot ombor qoldig'iga, moliyaviy hisobga va foyda ko'rsatkichlariga bir vaqtning o'zida ta'sir qiladi.

2. ERP tizimlarining korxona boshqaruvidagi ahamiyati

ERP tizimlari korxona boshqaruvida strategik va operatsion qarorlarni qabul qilishda muhim rol o'ynaydi. Avvalo, bu tizimlar rahbariyatni real vaqt rejimidagi ishonchli ma'lumotlar bilan ta'minlaydi. Natijada boshqaruv qarorlari taxminlarga emas, balki aniq tahliliy ma'lumotlarga asoslanadi. Masalan, ERP tizimi yordamida: xarajatlar doimiy nazorat ostida bo'ladi; resurslar yetishmovchiligi oldindan aniqlanadi; ishlab chiqarish rejalarini optimallashtirish mumkin bo'ladi; moliyaviy hisobotlar tez va aniq shakllantiriladi. Shuningdek, ERP tizimlari korxona faoliyatida shaffoflikni ta'minlab, ichki nazorat mexanizmlarini kuchaytiradi. Bu holat korrupsiya xavfini kamaytirish, xatoliklarni oldini olish va mas'uliyatni oshirishga xizmat qiladi.

3. ERP tizimlarini joriy etishning samaradorligi

ERP tizimlarining samaradorligi bir nechta asosiy ko'rsatkichlar orqali namoyon bo'ladi:

Birinchidan, mehnat unumdorligi oshadi. Ko'plab jarayonlar avtomatlashtirilgani sababli xodimlar qo'lda hisob-kitob qilishdan xalos bo'ladi va strategik vazifalarga ko'proq e'tibor qaratadi. Ikkinchidan, xarajatlar kamayadi. Keraksiz resurslar sarfi, ortiqcha zaxiralar va takroriy operatsiyalar qisqaradi. Masalan, ombor zaxiralari optimal darajada ushlab turiladi. Uchinchidan, qaror qabul qilish tezlashadi. Rahbariyat istalgan vaqtda korxonaning moliyaviy holati, daromad va xarajatlar dinamikasi haqida aniq ma'lumot olishi mumkin. To'rtinchidan, raqobatbardoshlik oshadi. Bozor talablariga tezkor moslashish va mijozlar bilan ishlash sifati yaxshilanadi.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, ERP axborot tizimlari zamonaviy korxona boshqaruvining muhim vositasi hisoblanadi. Ular korxona faoliyatini

avtomatlashtirish, resurslardan samarali foydalanish, boshqaruv qarorlarini tez va aniq qabul qilish imkonini beradi. ERP tizimlarining joriy etilishi mehnat unumdorligini oshiradi, xarajatlarni kamaytiradi va korxonaning bozor sharoitida barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Bugungi kunda raqamli iqtisodiyot sharoitida ERP tizimlarisiz samarali boshqaruvni tasavvur etish qiyin. Shu bois, korxonalarda ERP tizimlarini joriy etish va rivojlantirish strategik ahamiyatga ega bo'lib, ularning muvaffaqiyatli qo'llanilishi mamlakat iqtisodiy taraqqiyotiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Davenport T.H. Enterprise Systems and the Supply Chain. Harvard Business School Press, 2018.
2. Laudon K.C., Laudon J.P. Management Information Systems. Pearson Education, 2020.
3. O'.X. Xolmatov. Axborot tizimlari va texnologiyalari. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
4. Turdiyev B.B. Korxona boshqaruvida axborot texnologiyalari. — Toshkent, 2021.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi.
6. Monk E., Wagner B. Concepts in Enterprise Resource Planning. Cengage